วารสารธรรมเพื่อชีวิต
JOURNAL OF DHAMMA FOR LIFE
ISSN: 2822-048X
https://so08.tci-thaijo.org/index.php/dhammalife/index

Original Research Article DOI: 10.14456/jdl.2025.8

Application of Buddhist Principles for Social Development: A Case Study of Wat Rakhang Phromrangsi

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม: กรณีศึกษาวัดระฆังพรหมรังสี

Pasin Sinma[1]*, Amphon Buddasarn[2]
Phrakhruthammatorn Punyapat Sangwongdee[3]
พศิน สินมา[1]*, อำพล บุดดาสาร[2], พระครูธรรมธรปุญญาพัฒน์ แสงวงค์ดี[3]

ARTICLE INFO

Name of Author & Corresponding Author: *

1. Pasin Sinma*
Independent Scholar, Thailand.
พศิน สินมา*
นักวิชาการอิสระ
Email: phdsinma69@hotmail.com

2. Amphon Buddasarn
Phranakhon Rajabhat University, Thailand.
อำพล บุดดาสาร
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
Email: ampon828@hotmail.com

3. Phrakhruthammatorn Punyapat Sangwongdee
Mahamakut Buddhist University, Thailand.
พระครูธรรมธรปุญญาพัฒน์ แสงวงค์ดี
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Email: poonyanando@gmail.com

คำสำคัญ:
การประยุกต์ใช้; พุทธธรรม; พัฒนาสังคม; วัดระฆังพรหมรังสี
Keywords:
Application; Buddhist Principles; Social Development; Wat Rakhang Phromrangsi

Article history:
Received: 19/01/2025
Revised: 21/02/2025
Accepted: 24/03/2025
Available online: 11/04/2025

ABSTRACT

This research aims to 1) To study the concept of social development theory 2) To study Buddhist principles related to social development 3) To study the application of Buddhist principles for social development at Wat Rakhang Phromrangsi. This research is a qualitative documentary research. The data were studied from documents and related research and from in-depth interviews with 17 key-informants. The content analysis was performed and the results were presented in a descriptive analysis manner.

The results found that

1. The concept of social development theory can systematically explain the process of social change in various dimensions. Modern development theory emphasizes the change from traditional society to modern society through economic, educational and technological factors. Structural and functional theory emphasizes the role of social institutions in maintaining social balance. Meanwhile, Dr. N. Sminger's social development theory emphasizes an integrated approach by considering internal and external factors affecting development to achieve a balance between economic progress and social stability.

2. Buddhist principles related to social development can promote unity and sustainability of society. The Sanghavatthu principles emphasize building good relationships through giving, speaking kindly, helping each other and behaving appropriately. The Saraniyadhamma principles promote coexistence in society, being steadfast in morality and having correct views. The Bhavana principles aim to develop the body, morality, mind and wisdom to improve the quality of life.

How to Cite:
Sinma et al. (2025). Application of Buddhist Principles for Social Development: A Case Study of Wat Rakhang Phromrangsi. *Journal Dhamma for Life, 31*(2), 115-129.

3. Wat Rakhang Phrommarangsi applies the principles of the Sanghavatthu in community development and activities within the temple by helping the poor, promoting good relationships between monks and laity, creating jobs and income for those who help the temple and managing resources in a transparent manner. The temple also uses the principles of the Saraniyadhamma to create unity and mutual assistance, including the use of the Four Bhavana principles to enhance the quality of life for both monks and laity.

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคม 2) เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม 3) เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมของวัดระฆังพรหมรังสี งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยคุณภาพเชิงเอกสาร ศึกษาข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ 17 รูป/คน วิเคราะห์เชิงเนื้อหาและนำเสนอเชิงพรรณาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า

1. แนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคมสามารถอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในมิติต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระบบ โดยทฤษฎีภาวะทันสมัยมุ่งเน้นการเปลี่ยนแปลงจากสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ผ่านปัจจัยทางเศรษฐกิจ การศึกษา และเทคโนโลยี ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ให้ความสำคัญกับบทบาทของสถาบันทางสังคมในการรักษาความสมดุลของสังคม ขณะที่ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร. เอน สมิงเงอร์ เน้นแนวทางเชิงบูรณาการโดยพิจารณาทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อการพัฒนา เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและความมั่นคงทางสังคม

2. หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคมสามารถส่งเสริมความสามัคคีและความยั่งยืนของสังคม หลักสังคหวัตถุ 4 เน้นการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีผ่านการให้ พูดจาดี ช่วยเหลือกัน วางตนเหมาะสม หลักสาราณียธรรม 6 ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคม ตั้งมั่นในศีล มีความเห็นที่ถูกต้อง หลักภาวนา 4 มุ่งพัฒนากาย ศีล จิต และปัญญาเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต

3. วัดระฆังพรหมรังสีประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาชุมชนและกิจกรรมภายในวัด โดยการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ การส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระภิกษุและฆราวาส การสร้างงานและรายได้แก่ผู้ที่ช่วยเหลือวัด มีการบริหารทรัพยากรแบบโปร่งใส วัดยังนำหลักสาราณียธรรม 6 มาใช้ในการสร้างความสามัคคีและการช่วยเหลือซึ่งกัน รวมถึงการใช้หลักภาวนา 4 เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตทั้งพระภิกษุและฆราวาส

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งในสังคมไทยและมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนไทยและความมั่นคงของสังคมไทยอย่างแนบแน่น พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันทางสังคมที่มีความหมายและเป็นสัญลักษณ์แห่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ชาวพุทธยึดถือพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งในการดำรงชีวิตและพัฒนาชีวิตในประเทศไทย ประชาชนมากกว่าร้อยละ 95 นับถือพระพุทธศาสนา เป็นเวลากว่า 2,000 ปี ที่พระพุทธศาสนาได้เข้ามาผสมกลมกลืนกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยจนแยกกันไม่ออก ความเจริญและความเสื่อมของ

พระพุทธศาสนาย่อมมีผลกระทบต่อคนไทย สังคมไทยตลอดระยะเวลาอันยาวนานกว่า 2,000 ปี ที่พระพุทธศาสนาเข้ามาสู่ประเทศไทย หากมองย้อนไปในอดีตจะเห็นว่าพระสงฆ์ประพฤติตัวเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในสังคม สอนทั้งศีลธรรมจรรยาวิชาชีพและพัฒนาคนในสังคมทั้งจิตวิญญาณ ร่างกาย อารมณ์ สังคม ความรู้สึก สติปัญญา สร้างถนนหนทาง สร้างสาธารณประโยชน์ นำสิ่งที่ดีสู่ชีวิตและสังคมอย่างไม่มีวันเสื่อมคลาย พระสงฆ์ก็อนุเคราะห์ด้วยเมตตาเสมอพระสงฆ์ได้ดำรงอยู่ในฐานะเป็นผู้นำของสังคมไทยในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านสติปัญญาและการพัฒนา (พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ, 2563 : 527-528)

พระธรรมธีรราชมหามุนี (เที่ยง อคฺคธมฺโม) เจ้าอาวาสวัดระฆังโฆสิตาราม วรมหาวิหาร แขวงศิริราช เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร ดำริเรื่องการสร้างวัดเพื่อให้วัดส่งเสริมการปฏิบัติธรรม การศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมและศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ในการดำเนินงานเพื่อพัฒนาสถานที่แห่งนี้ให้เป็นวัดตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวได้มอบหมายให้ พระมหาอุทัย ฉายา ภูริเมธี นามสกุล ขะกิจ วิทยาฐานะเปรียญธรรม 9 ประโยค วัดระฆังโฆสิตาราม มาเป็นประธานสงฆ์ อาศัยความตามข้อ 3 แห่งกฎกระทรวง ฉบับที่ 1 (พ.ศ. 2507) ออกความในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ด้วยความเห็นชอบของมหาเถรสมาคม อนุญาตให้สร้างวัดได้ เมื่อวันที่ 18 เดือนมีนาคม พ.ศ. 2559 และได้รับอนุญาตให้ตั้งเป็นวัดขึ้นในพระพุทธศาสนา โดยถูกต้องตามกฎหมาย เมื่อวันที่ 22 เดือนมีนาคม 2559 มีชื่อว่า “วัดระฆังพรหมรังสี” เหตุผลในการตั้งชื่อว่าวัดระฆังพรหมรังสีนี้ เพราะประสงค์จะให้เป็นสถานที่อนุสรณ์ถึงท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต พรหฺมรํสี) ท่านอยู่จำพรรษา และเป็นวัดที่พระธรรมธีรราชมุนี (เที่ยง อคฺคธมฺโม) ผู้ขอสร้างวัดอยู่จำพรรษา (พระมหาอุทัย ภูริเมธี, 2559)

พระสงฆ์วัดระฆังพรหมรังสีมีบทบาทในการพัฒนาสังคมอย่างยิ่ง นอกจากการเป็นผู้นำทางด้านจิตวิญญาณพระสงฆ์ยังมีบทบาทในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่พุทธศาสนิกชนโดยมีกิจกรรมและพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา ตลอดจนการช่วยเหลือเกื้อกูลชุมชนและสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ให้แก่ชุมชน อันเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตประชาชนด้วยหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้ประชาชนได้ประพฤติปฏิบัติธรรมตั้งมั่นอยู่ในคุณงามความดีและเป็นพุทธศาสนิกชนที่มีความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา

ด้วยเหตุผลนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าในประเด็น การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม : กรณีศึกษาวัดระฆังพรหมรังสี ซึ่งเป็นวัดที่มีการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การศึกษาครั้งนี้มีความสำคัญเพราะจะช่วยให้เข้าใจถึงวิธีการที่วัดนำการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทฤษฎีภาวะทันสมัย (Modernization Theory)

การพัฒนาไปสู่ความทันสมัยนั้น อาจกล่าวได้ว่า มีทั้งข้อดีและข้อเสีย คือ ประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลายได้รับอิทธิพลจากการแผ่ขยายอำนาจของประเทศตะวันตก ซึ่งเกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรม มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานอย่างรวดเร็ว เช่น ถนน สาธารณูปโภคต่าง ๆ โรงพยาบาลและโรงเรียน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วนี้ หากไม่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียม วัฒนธรรมและลักษณะทางกายภาพของท้องถิ่น ปัญหาที่ตามมาคือ ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยและไม่เห็นคุณค่า

การเกิดมลภาวะ ปัญหาทางเศรษฐกิจ และปัญหาสังคมต่าง ๆ อีกมากมาย อย่างไรก็ดี นิเทศ ตินณะกุล ได้สรุปว่ากระบวนการสร้างความทันสมัย มีลักษณะดังต่อไปนี้ (นิเทศ ตินณะกุล, 2551 : 38)

1. เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงปฏิรูป (Revolutionary Process) ของวิวัฒนาการทางสังคม
2. เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อน (Complex Process)
3. เป็นกระบวนการที่เป็นระบบ (Systemic Process)
4. เป็นกระบวนการที่เป็นระดับโลก (Global Process)
5. เป็นกระบวนการที่ใช้เวลายาวนาน (Lengthy Process)
6. เป็นกระบวนการที่มีขั้นตอน (Phase Process)
7. เป็นกระบวนการสร้างความเป็นเอกพันธ์ (Homogenizing Process)
8. เป็นกระบวนการที่ไม่ย้อนกลับ (Irreversible Process)
9. เป็นกระบวนการก้าวหน้า (Progressive Process)

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่

ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่มองสังคมเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งจำเป็นต้องดำรงอยู่ต่อไป แม้ว่าตัวบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงเสมอเนื่องจากกฎธรรมชาติของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย การที่สังคมจะดำรงอยู่ได้ สังคมจะต้องมีโครงสร้างเพื่อทำหน้าที่สำคัญต่าง ๆ ที่จำเป็นแก่การมีชีวิตอยู่ หน้าที่หรือความต้องการสำคัญของสังคมก็มี เช่น จะต้องมีการผลิตอาหารและสิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ จะต้องมีการให้กำเนิดและอบรมสมาชิกใหม่ที่จะมาแทนที่สมาชิกเก่าจะต้องมีการมอบอำนาจการปกครองให้บางคนเป็นผู้ใช้ จะต้องมีการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลไม่ให้เป็นอันตรายต่อความสงบสุขของส่วนรวม จะต้องมีการแบ่งปันทรัพย์สินในสังคมระหว่างคนที่มีอาชีพและฐานะต่าง ๆ กัน ฯลฯ หน้าที่เหล่านี้เป็นความจำเป็นของสังคมซึ่งจะต้องสร้างสถาบัน ระเบียบกฎเกณฑ์ และกำหนดสิทธิหน้าที่ และแบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่หลากหลายให้ปฏิบัติตาม ทุกสังคมจึงมีการจัดระเบียบในเรื่องต่าง ๆ เช่น ระบบการผลิต (ได้แก่ การแบ่งงาน การใช้เทคโนโลยี ฯลฯ) ระบบครอบครัว การเมือง การรักษาความสงบเรียบร้อย ความยุติธรรม ศาสนา ฯลฯ กล่าวอีกนัยหนึ่งสังคมได้สร้างสถาบันต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อให้สังคมดำรงชีวิตอยู่ต่อไปได้ สถาบันในความหมายกว้างซึ่งรวมถึงขนบธรรมเนียมประเพณีความเชื่อและระเบียบปฏิบัติในเรื่องต่าง ๆ จึงทำหน้าที่สำคัญ (Functional) ในสังคม ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นเสมือนกลไก (mechanism) ที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคมและบุคคลที่อยู่รวมกันในสังคมนี้ (สุนทรี พรหมเมศ, 2542)

ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร. เอน สมิงเงอร์

ทฤษฎีนี้ นับเป็นทฤษฎีตะวันตกอีกทฤษฎีหนึ่ง เรียกว่า เป็นชุดหนึ่งของทฤษฎีก็ได้เพราะมีหลายทฤษฎีด้วยกัน แต่ละทฤษฎีมักจะมีสาเหตุของการพัฒนาเพียงสาเหตุเดียว แต่บางทฤษฎีก็มีมากกว่าหนึ่ง สาเหตุรวมเข้าด้วยกันแล้วเรียกว่า ทฤษฎีหนึ่งทฤษฎี ทฤษฎีนี้จะมีชื่อ ดร. เอน สมิงเงอร์ กำกับอยู่ท่านเองก็แจ้งว่าเป็นผู้รวบรวมมาจากการทำงานด้านนี้มาจากประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศ โดยเฉพาะประเทศอินเดียทฤษฎีนี้ จึงควรมีความเป็นตะวันออกอยู่พอสมควร

การนำเสนอทฤษฎีการพัฒนาของ ดร. เอน สมิงเงอร์ จะนำเสนอ 2 ตอน คือ เนื้อหาสาระและความสรุป ได้ดังนี้ (สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2551 : 27)

1. เนื้อหาสาระ

1) เป้าหมายของการพัฒนาชาติ คือการพัฒนาคนและพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคนเป็นอันดับหนึ่ง ตามด้วยการพัฒนาสถาบัน การพัฒนาคน คือ การทำให้เขาสามารถพึ่งตนเองได้อย่างนับถือตนเอง

2) ในการพัฒนาแบบมีส่วนร่วม ผู้มีส่วนร่วมจะต้องมีความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาของตนเอง แสวงหาเทคโนโลยีและงบประมาณจากรัฐบาลและสร้างโครงสร้างสถาบันพื้นฐาน มีคนเชื่อถือและสนองความต้องการจำเป็นของเขาได้

3) สาเหตุของการพัฒนาอาจมาจากภายนอกหรือภายในก็ได้ จะทำการพัฒนาได้ คนที่จะถูกพัฒนาจะต้องยินยอมเปลี่ยนแปลง และเป็นผู้ทำในการดำเนินการเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย

4) การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องค่านิยม ทัศนคติ หรือวิธีทำสิ่งของจะต้องมีลักษณะเป็นกระบวนการที่กระตุ้นยั่วยุให้เติบโตได้ กำหนดทิศทางได้และจะต้องไม่ตายตัว

5) การเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมและค่านิยมเป็นทั้งเหตุและผลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเมือง

6) ในกระบวนการพัฒนาสังคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะเปลี่ยนแปลงสังคมประเพณีให้เป็นสังคมสมัยใหม่

7) เนื่องจากการพัฒนาสังคม ต้องใช้เงินในการเริ่มโครงการและดำเนินโครงการหลักสำคัญอย่างหนึ่งจากประสบการณ์ 30 ปี การทำงานของ ดร. เอน สมิงเงอร์ คือ ต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อนและอย่างต่อเนื่อง ประชาชนต้องเข้าใจว่าเงินที่จะต้องนำมาพัฒนาจะต้องมาจากชุมชนที่จะถูกพัฒนานั่นเอง เงินของรัฐเท่าใดก็สู้เงินของประชาชนไม่ได้

8) หากใช้การพัฒนาชนบทแบบผสมผสาน ให้เป็นทั้งเหตุและผลของการพัฒนา จะต้องใช้การปฏิรูปที่ดินและการปฏิรูปสถาบัน สนับสนุนการพัฒนาแบบผสมผสาน

9) แบบแผนการดำเนินชีวิตของครอบครัว และค่านิยมทางสังคม จะต้องใช้เวลาเปลี่ยนแปลงนานกว่าวัตถุ ดังนั้น จึงต้องเลือกเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่เหมาะสมมาใช้ เพื่อให้ครอบครัวและค่านิยมมีการปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมสมัยใหม่

10) การพัฒนาสังคม เป็นเรื่องล่อแหลมต่อความไม่สงบทางการเมือง เพราะการพัฒนาทุกเรื่องเป็นการเมือง ดังนั้น การพัฒนาสังคม จึงต้องได้รับการสนับสนุนทางการเมืองอย่างแข็งขัน

11) ความรู้ทางสังคมศาสตร์ จะช่วยทำให้สามัญชน นักวางแผน นักบริหารและนักการเมือง เข้าใจทฤษฎีพัฒนาสังคมได้ดี

2. ทฤษฎีพัฒนาสังคมของ ดร. เอน สมิงเงอร์ นี้ สรุปเป็นประเด็นใหญ่ ๆ อยู่ 3 ประการ

1) บอกเป้าหมายของการพัฒนา สูงสุด คือ การพัฒนาคน รองลงมาเป็นสถาบันหรือเป็นสิ่งแวดล้อมคน

2) บอกกระบวนการพัฒนา เป็นขั้นเป็นตอน อะไรก่อน อะไรหลัง เช่น ต้องพัฒนาเศรษฐกิจก่อน แล้วตามด้วยพัฒนาอย่างอื่น

3) บอกสาเหตุของการพัฒนาสังคมใหม่ ๆ เช่น การมีส่วนร่วมของประชาชน การพัฒนาแบบผสมผสาน การปฏิรูปที่ดิน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคม : กรณีศึกษาวัดระฆังพรหมรังสี” มีกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

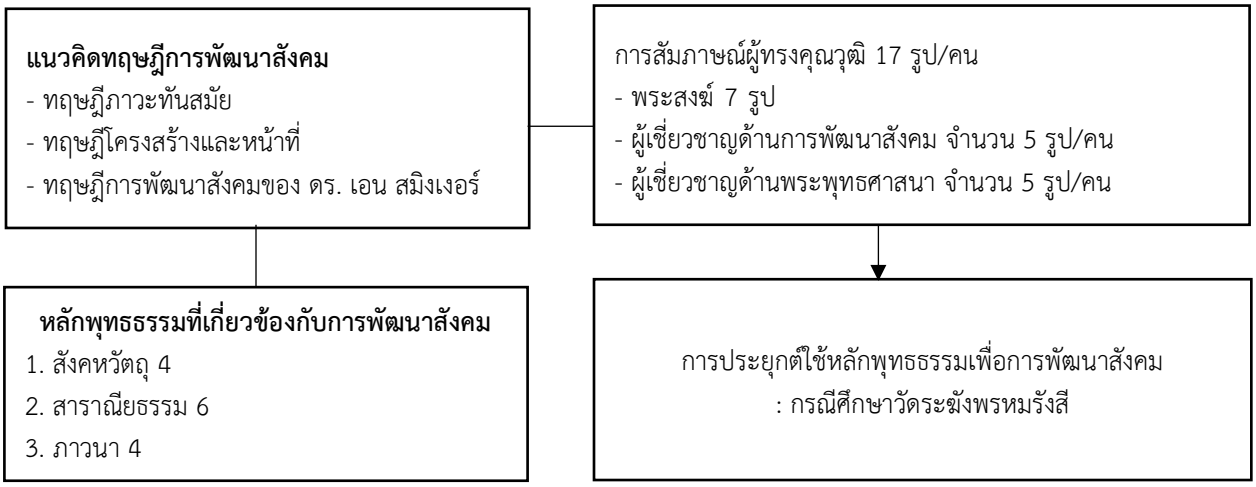

แผนภูมิที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคม
2. เพื่อศึกษาหลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม
3. เพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมของวัดระฆังพรหมรังสี

ระเบียบวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้ การศึกษาวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นวิธีหลักในการเก็บข้อมูล ซึ่งสามารถแบ่งกระบวนการวิจัยออกเป็น 4 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

การศึกษาด้านเอกสาร

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารโดยใช้หลักเกณฑ์ด้านความน่าเชื่อถือและความเกี่ยวข้องซึ่งประกอบด้วย
   1.1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) : พระไตรปิฎก อรรถกถา ปกรณ์วิเสส
   1.2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) : วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. วิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และ การสังเคราะห์ข้อมูล (Data Synthesis)

การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

1. เลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่มหลัก

กลุ่มที่ 1 : พระสงฆ์ จำนวน 7 รูป

กลุ่มที่ 2 : ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาสังคม จำนวน 5 คน

กลุ่มที่ 3 : ผู้เชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน

2. ใช้แนวทางการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถอธิบายประสบการณ์และความคิดเห็นอย่างอิสระ

3. บันทึกข้อมูลโดยใช้ การถอดความ (Transcription) และการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณา (Descriptive Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

1. ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ถูกนำมาวิเคราะห์ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis)

2. จัดหมวดหมู่ข้อมูลโดยใช้การเข้ารหัสข้อมูล (Coding) และการหาหัวข้อหลัก (Thematic Analysis)

การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล (Trustworthiness of Data)

1. ใช้การตรวจสอบสามเส้า(Triangulation): เปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์และการอภิปรายกับผู้เชี่ยวชาญ

2. การตรวจสอบจากผู้ให้ข้อมูล (Member Checking): ส่งผลการสัมภาษณ์กลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญตรวจสอบความถูกต้อง

3. การตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review): ให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยพิจารณาวิเคราะห์และวิพากษ์ผลการวิจัย

ผลการวิจัย

1) ศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาสังคม

จากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม พบว่าแนวคิดของการพัฒนาสังคมสามารถอธิบายได้ผ่านการบูรณาการทฤษฎีภาวะทันสมัย ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ และทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร. เอน สมิง-เงอร์ ซึ่งแต่ละแนวคิดต่างมีจุดเน้นที่เกี่ยวข้องกันและสามารถนำมาผสมผสานเพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาสังคมที่สมบูรณ์มากขึ้น กระบวนการพัฒนาสังคมเริ่มต้นจากแนวคิดของทฤษฎีภาวะทันสมัย ซึ่งมองว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมต้องเป็นไปในเชิงโครงสร้างพื้นฐานที่สนับสนุนให้สังคมก้าวเข้าสู่ความทันสมัย เช่น การพัฒนาโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การศึกษา และสาธารณูปโภค อย่างไรก็ตาม การพัฒนาดังกล่าวหากไม่คำนึงถึงบริบททางสังคมและวัฒนธรรมอาจนำไปสู่ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจได้ ดังนั้น การพัฒนาในมิติของทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการทำให้สังคมสามารถรักษาความสมดุลของโครงสร้างและกลไกทางสังคม เช่น ระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสถาบันครอบครัว ซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการส่งเสริมให้สังคมดำรง

อยู่และเติบโตอย่างมั่นคง ในขณะเดียวกัน ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร. เอน สมิงเงอร์ ได้เน้นย้ำว่าการพัฒนาสังคมที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก โดยให้ประชาชนสามารถพึ่งพาตนเองและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตลอดจนการใช้เทคโนโลยีและการปฏิรูปสถาบันต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสังคม กระบวนการนี้ต้องอาศัยการสนับสนุนจากภาคการเมือง และการวางแผนการพัฒนาเป็นขั้นเป็นตอน ซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจถือเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยผลักดันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่ความทันสมัย

2) หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม

หลักพุทธธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 และภาวนา 4 พบว่าเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญในการพัฒนาสังคม โดยสังคหวัตถุ 4 เน้นการส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผ่านการให้ การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์และการวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย ซึ่งเป็นรากฐานของสังคมที่เกื้อกูลกัน ช่วยลดความเหลื่อมล้ำในสังคม ตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ขณะที่สาราณียธรรม 6 สนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง โดยเน้นการมีเมตตาต่อกันทั้งทางกาย วาจา และใจ การแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การมีศีลธรรมที่สอดคล้องกัน และการมีความคิดเห็นที่กลมกลืนกัน ทำให้เกิดสังคมที่เข้มแข็งและเป็นหนึ่งเดียว ลดความขัดแย้งทางความคิดและส่งเสริมการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ ส่วนภาวนา 4 มุ่งเน้นการพัฒนาตนเองทั้งด้านพฤติกรรม ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งช่วยให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม การฝึกฝนภาวนาเหล่านี้ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีศีลธรรม รู้จักใช้ปัญญาแก้ไขปัญหา และสามารถสร้างสังคมที่มีความมั่นคงทางจิตใจและสติปัญญาได้อย่างแท้จริง การบูรณาการหลักธรรมทั้งสามชุดนี้จึงเป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมที่มีคุณธรรม ความสามัคคี และการพัฒนาอย่างยั่งยืน อันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างมีสันติสุขในทุกระดับของสังคม และเป็นรากฐานของการพัฒนาอย่างมั่นคงในระยะยาว

3) การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมของวัดระฆังพรหมรังสี

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในประเด็นการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมของวัดระฆังพรหมรังสี พบว่า วัดระฆังพรหมรังสีได้ประยุกต์ใช้หลัก สังคหวัตถุ 4 อย่างเป็นรูปธรรมในการพัฒนาชุมชนและกิจกรรมภายในวัด โดยมีการสงเคราะห์และช่วยเหลือผู้ยากไร้ผ่านการแจกจ่ายสิ่งของจำเป็น เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง และเครื่องใช้ที่ได้รับจากสำนักงานเขตและผู้มีจิตศรัทธา กิจกรรมเหล่านี้สะท้อนถึง ทาน (การให้) เป็นหัวใจสำคัญของการอยู่ร่วมกัน การบริหารงานของวัดยังเน้นความสัมพันธ์ที่ดีผ่าน ปิยวาจา (การพูดจาไพเราะ) โดยพระภิกษุและฆราวาสมีการสื่อสารที่ดีและมีการช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกัน กลุ่มแม่บ้านจิตอาสาภายในวัดยังมีบทบาทในการสร้างงานและรายได้ให้กับผู้ที่ช่วยเหลือวัดมาโดยตลอด ซึ่งเป็นตัวอย่างของอัตถจริยา (การทำประโยชน์แก่ผู้อื่น) ที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน วัดมีการบริหารจัดการทรัพยากรแบบรวมศูนย์ผ่านกองกลางที่เปิดเผยและโปร่งใส ไม่มีการถือครองปัจจัยเป็นของส่วนตัว ซึ่งสอดคล้องกับหลักสมานัตตตา (การวางตนให้เสมอกัน) อันเป็นแนวทางที่ช่วยให้เกิดความเป็นธรรมและความไว้วางใจระหว่างพระสงฆ์และญาติโยม

สาราณียธรรม 6 สามารถนำมาประยุกต์ใช้โดยการร่วมแรงร่วมใจของญาติโยมที่เข้ามาช่วยเหลือวัด เช่น การทำความสะอาดวัด ก่อสร้าง และจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนถึง เมตตากายกรรม (การแสดงความเมตตาทางกาย)

ในขณะที่พระภิกษุและฆราวาสมีการสนทนาอย่างให้เกียรติ และให้โอวาทที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้กันและกัน ซึ่งถือเป็นการปฏิบัติ เมตตาวจีกรรม (การแสดงความเมตตาทางวาจา) นอกจากนี้ การร่วมกันสวดมนต์และปฏิบัติธรรมยังช่วยให้ผู้เข้าร่วมกิจกรรมเกิดความเมตตาต่อกันจากภายในจิตใจ หรือที่เรียกว่า เมตตามโนกรรม (การแสดงความเมตตาทางใจ) วัดยังให้ความสำคัญกับ สาธารณโภคี (การแบ่งปันทรัพย์สินร่วมกัน) โดยมีการบริหารจัดการปัจจัยแบบโปร่งใส และมีระบบตรวจสอบที่ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ ส่วนในแง่ของการปฏิบัติธรรม วัดส่งเสริมให้ทุกคนดำรงตนอยู่ในศีลธรรมผ่าน สีลสามัญญตา (การมีศีลเสมอกัน) และสร้างความเข้าใจร่วมกันผ่าน ทิฏฐิสามัญญตา (การมีความเห็นตรงกัน) ซึ่งช่วยให้วัดเป็นศูนย์กลางของการเผยแผ่หลักธรรมและ สร้างความสามัคคีภายในชุมชน

วัดระฆังพรหมรังสีได้นำหลัก ภาวนา 4 มาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิตของทั้งพระภิกษุและฆราวาส กายภาวนา (การฝึกฝนทางกาย) ผ่านกิจกรรมจิตอาสาที่เน้นการลงมือทำ เช่น การดูแลวัดและช่วยเหลือผู้ยากไร้ ศีลภาวนา (การฝึกฝนศีล) สะท้อนผ่านการรักษาศีลของพระภิกษุและการส่งเสริมให้ฆราวาสดำรงตนตามหลักธรรม วัดยังมีการสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม และเจริญสมาธิร่วมกันเป็นประจำ ซึ่งเป็นการพัฒนา จิตตภาวนา (การฝึกฝนจิตใจ) เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอารมณ์และจิตวิญญาณ สุดท้าย วัดยังเป็นแหล่งศึกษาพระพุทธศาสนา โดยมีการเรียนการสอนนักธรรมและบาลี ตลอดจนให้โอวาทที่ช่วยให้เกิด ปัญญาภาวนา (การฝึกฝนปัญญา) ซึ่งช่วยให้ญาติโยมมีแนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา

อภิปรายผล

1. จากการศึกษาทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม พบว่า ทฤษฎีภาวะทันสมัย ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ตลอดจนแนวคิดของ ดร. เอน สมิงเงอร์ ซึ่งมีจุดเน้นที่เชื่อมโยงกันและสามารถประยุกต์ใช้ร่วมกันเพื่อให้เกิดแนวทางการพัฒนาสังคมที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทฤษฎีภาวะทันสมัยมองว่าการเปลี่ยนแปลงของสังคมต้องอาศัยโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้อต่อความก้าวหน้า เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา และสาธารณูปโภค การละเลยบริบททางสังคมและวัฒนธรรม อาจก่อให้เกิด ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ซึ่งตรงกับ บงกชมาศ เอกเอี่ยม (2564) ได้ทำบทความวิชาการเรื่อง “แนวคิดหลังการพัฒนา : เส้นทางการพัฒนาในยุคหลังการพัฒนา” ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการพัฒนาของทฤษฎีภาวะทันสมัยที่มุ่งไปสู่ความทันสมัยแบบประเทศตะวันตก ทั้งนี้ การพัฒนาตามแบบตะวันตกเป็นเพียงวาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้ที่มีอำนาจและผู้เชี่ยวชาญภายใต้มหาอำนาจทางตะวันตก ผลของการกำหนดนิยามและแนวทางการพัฒนาดังกล่าว ทำให้โลกแบ่งออกเป็นคู่ตรงข้ามสองส่วน คือ ฝ่ายเหนือและฝ่ายใต้ พัฒนากับด้อยพัฒนา เมืองกับชนบท ในทำนองเดียวกัน ฝ่ายที่พัฒนาน้อยกว่าต้องมีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยและเป็นการพัฒนาไปสู่ความเป็นสากลตามอย่างประเทศที่พัฒนาแล้ว ผลของการพัฒนาในลักษณะดังกล่าวทำให้ละเลยบริบทสังคม วัฒนธรรม ค่านิยม ประเพณีดั้งเดิม และสภาพแวดล้อมทางนิเวศน์ถูกทำลาย ส่งผลต่อการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนในประเทศโลกที่สาม ทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญในการรักษาสมดุลของระบบเศรษฐกิจ การเมือง รวมถึงสถาบันครอบครัว เพื่อให้สังคมดำรงอยู่และพัฒนาอย่างมั่นคง ดังที่เห็นได้จาก นิภาพรรณ เจนสันติกุล (2563) ได้ทำบทความวิจัยเรื่อง “สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความเป็นสถาบันและการกระทำภายใต้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม” ผลการศึกษาพบว่า จากการศึกษาแนวคิดและสาระสำคัญของ ทัลคอตต์ พาร์สัน ชี้ให้เห็นว่า ระบบสังคมมีหน้าที่ 4 ประการประกอบด้วย การปรับตัว การบรรลุเป้าหมาย บูรณาการและการรักษาแบบแผน และจากหน้าที่พื้นฐาน 4 ประการ ทัลคอตต์ พาร์

สัน เสนอว่า “สังคมต้องมีระบบปฏิบัติการสี่ระบบเกี่ยวข้องกัน” ได้แก่ ระบบร่างกายและสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ระบบบุคลิกภาพ ระบบสังคม และระบบวัฒนธรรม ทฤษฎีการพัฒนาสังคมของ ดร. เอน สมิงเงอร์ เน้นว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาคนเป็นอันดับแรก ส่งเสริมให้ประชาชนพึ่งพาตนเองและมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ควบคู่กับการนำเทคโนโลยีและการปฏิรูปสถาบันให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละสังคม ทั้งนี้ กระบวนการนี้ต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคการเมืองและการวางแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบ โดยมีเศรษฐกิจเป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความทันสมัย สอดคล้องกับ สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2549) ได้กล่าวว่า ทฤษฎีศักยภาพการพัฒนาและการแพร่กระจาย (Development Potential Diffusion Theory) จะเกิดขึ้นได้โดยมีปัจจัย 6 ประการ ดังนี้ 1) ทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง สิ่งที่อยู่ตามธรรมชาติ ไม่ใช่สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ดิน น้ำ ป่า แร่ธาตุ น้ำมัน ก๊าซ ทองคำ เพชร เป็นต้น จะทำให้เกิดเป็นทรัพย์สินเงินทอง สามารถจะนำไปใช้จ่ายยกระดับคุณภาพชีวิตให้สูงขึ้นได้ ซึ่งหากมีทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าจำนวนมากก็จะยิ่งทำให้ระดับการพัฒนาสูงขึ้น 2) ทรัพยากรมนุษย์ หมายถึง กลุ่มคนในวัยแรงงาน หากมีคนในวัยแรงงานมากเท่าใดก็จะยิ่งทำให้ระดับการพัฒนาสูงมากขึ้น คือ คนในวัยแรงงานมีกำลังแรงงานที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อคุณภาพชีวิตได้ เช่น เพิ่มการศึกษา ทำให้สุขภาพอนามัยแข็งแรง จิตใจมั่นคงเข้มแข็ง ทำให้เกิดการพัฒนาได้ 3) องค์การสังคม หมายถึง กลุ่มคนประเภทต่าง ๆ เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มสหกรณ์ คณะกรรมการ ซึ่งจะทำให้เกิดพลังในการทำงานได้ใหญ่ขึ้นและมากขึ้น เพราะได้ร่วมคิดพิจารณา มีความรอบคอบ ไม่บกพร่องหรือบกพร่องน้อย ทำให้เกิดการพัฒนาได้ 4) ภาวะผู้นำ หมายถึง จำนวนคนที่เป็นผู้นำ เช่น ผู้นำทางการเมือง ผู้นำทางการศึกษา ผู้นำทางเศรษฐกิจ ผู้นำกลุ่มชาวไร่ชาวนา เป็นต้น ซึ่งหากได้ผู้นำที่มีคุณภาพหรือมีบารมีก็จะทำให้คนมารวมตัวกันทำงานได้เป็นจำนวนมาก สามารถทำงานใหญ่หรืองานปริมาณมากได้ รวมทั้งทำงานอย่างทุ่มเท จึงเกิดผลดีต่อการพัฒนา 5) การติดต่อสื่อสาร หมายถึง การติดต่อระหว่างชุมชน ระหว่างเมืองหรือระหว่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่ด้อยพัฒนาจะได้รับประโยชน์เพราะทำให้เกิดการถ่ายทอด เรียนรู้ รับเอาความรู้ ความชำนาญ สินค้า เทคโนโลยี จากสังคมที่เจริญมาใช้หรือผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ 6) การฝึกอบรม หมายถึง การได้รับการศึกษาของประชาชน โดยเฉพาะการศึกษาที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต เช่น การฝึกอาชีพ การสาธารณสุข การตลาด การช่าง เพราะทำให้ความรู้ความชำนาญด้านต่าง ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาสูงขึ้น

2. หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาสังคม ได้แก่ สังคหวัตถุ 4 สาราณียธรรม 6 และภาวนา 4 ซึ่งช่วยเสริมสร้างสังคมที่มั่นคงและเอื้อเฟื้อกัน สังคหวัตถุ 4 มุ่งเน้นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลผ่านการให้ วาจาสุภาพ ความประพฤติที่เป็นประโยชน์ และความเสมอต้นเสมอปลาย ส่งผลให้สังคมลดความเหลื่อมล้ำและเกื้อกูลกันมากขึ้น ทั้งนี้สอดคล้องกับ คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2559) ที่กล่าวว่า การสงเคราะห์ด้วยทาน เป็นการสงเคราะห์ด้วยวัตถุ เช่น ให้สิ่งของที่จำเป็นแก่การดำรงชีวิต ให้เครื่องมือประกอบอาชีพ เป็นต้น การสงเคราะห์ด้วยปิยวาจา เป็นการสงเคราะห์ด้วยการแนะนำ ชี้ช่องทางที่เป็นประโยชน์ เช่น แนะนำการประกอบอาชีพ ให้ความรู้ที่เป็นประโยชน์ต่อการประกอบอาชีพ เป็นต้น การสงเคราะห์ด้วยอัตถจริยาเป็นการลงมือช่วยทำภารกิจของกันและกันด้วยแรงกาย แรงทรัพย์ หรือกำลังความคิด ส่วนการสงเคราะห์ด้วยสมานัตตตา เป็นการปฏิบัติต่อบุคคลที่ให้การสงเคราะห์อย่างเสมอต้นเสมอปลาย โดยเท่าเทียมกัน ไม่เลือกชั้นวรรณะ ให้ความช่วยเหลือด้วยความจริงจังสม่ำเสมอจนกว่าจะสำเร็จลุล่วงตามเป้าหมาย ไม่ประพฤติตัวแบบต่อหน้าอย่าง ลับหลังอีกอย่าง ปฏิบัติต่อกันอย่างตรงไปตรงมา ไม่เอาเปรียบ สาราณียธรรม 6 เน้นความปรองดองด้วยเมตตาทางกาย วาจา ใจ การแบ่งปันอย่างเป็นธรรม การรักษาศีลร่วมกัน และความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน

ส่งเสริมความสามัคคี ลดความขัดแย้ง และเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานร่วมกัน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับสมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (2556) ที่กล่าวว่า พระพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่ภิกษุทั้งหลายในขณะที่ประทับอยู่ ณ โฆษิตาราม กรุงโกสัมพี ฉะนั้นจึงเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า โกสัมพิยสูตร ซึ่งก็คือสาราณียธรรมสูตร ใจความพระสูตรนั้นกล่าวว่า ภิกษุทั้งหลายจะอยู่ร่วมกัน ควบคุมกันอย่างดี ไม่วิวาทกัน มีสามัคคีพร้อมเพรียงกัน และมีเอกภาพ คือมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ย่อมเกิดจากการมีความรักและความเคารพกันและกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ก็โดยการปฏิบัติตามหลักสาราณียธรรม 6 ประการ ได้แก่ 1) ตั้งกายกรรมประกอบด้วยเมตตา 2) ตั้งวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา 3) ตั้งมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา 4) แบ่งปันลาภผลที่ได้มาโดยชอบธรรม 5) มีศีล คือ ความประพฤติเสมอกัน 6) มีทิฏฐิ คือ มีความเห็นที่นำออกจากทุกข์สม่ำเสมอกัน หลักภาวนา 4 มุ่งพัฒนาด้านพฤติกรรม ศีล สมาธิ และปัญญา ส่งเสริมให้บุคคลใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคม ซึ่งช่วยยกระดับคุณภาพชีวิต เสริมสร้างศีลธรรม และพัฒนาการใช้ปัญญาในการแก้ปัญหา สังคมจึงมีความมั่นคงทั้งด้านจิตใจและสติปัญญา การบูรณาการหลักธรรมเหล่านี้เป็นแนวทางสำคัญในการสร้างสังคมที่มีคุณธรรม ความสามัคคี และความยั่งยืน นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติและเป็นรากฐานของการพัฒนาที่มั่นคงในระยะยาว เช่นเดียวกับ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2566) ที่อธิบายว่า 1) กายภาวนา คือ การพัฒนากาย โดยเฉพาะทวาร 5 หรืออินทรีย์ 5 ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ซึ่งเป็นช่องทางติดต่อกับโลกภายนอก หากอธิบายในบริบทปัจจุบัน ก็คือ การพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพเพื่อไม่ให้เกิดโทษ 2) ศีลภาวนา คือ การพัฒนาศีล หมายถึงการพัฒนาความสัมพันธ์ทางกาย วาจา กับเพื่อนมนุษย์ให้ดีงาม ซึ่งต่างจากกายภาวนาที่เน้นสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ขณะที่ศีลภาวนาเน้นความสัมพันธ์ทางสังคม 3) จิตตภาวนา คือ การพัฒนาจิตใจ ให้มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ และมีสุขภาพจิตที่ดี 4) ปัญญาภาวนา คือ การพัฒนาปัญญาให้สามารถเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันโลกและชีวิต และทำใจให้เป็นอิสระจนถึงขั้นสูงสุด

3. วัดระฆังพรหมรังสีประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในการพัฒนาชุมชน โดยช่วยเหลือผู้ยากไร้ผ่านการแจกจ่ายข้าวสาร อาหารแห้ง และเครื่องใช้จากผู้มีจิตศรัทธา ซึ่งสะท้อนการให้เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกัน วัดยังส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีด้วยการใช้วาจาสุภาพระหว่างพระภิกษุและฆราวาส รวมถึงการช่วยเหลือกันผ่านกลุ่มแม่บ้านจิตอาสา วัดมีการบริหารทรัพยากรอย่างโปร่งใส โดยไม่ถือครองทรัพย์สินส่วนตัว ส่งเสริมความไว้วางใจระหว่างพระสงฆ์และญาติโยม สอดคล้องกับ พระมหาวิสันต์ วงษ์สาลี (2567) ได้ทำบทความวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดคลองใหม่ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร” ผลการศึกษาพบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดคลองใหม่ เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร โดยคณะสงฆ์วัดคลองใหม่ ได้ดำเนินงานในด้านสาธารณสงเคราะห์ที่มีต่อวัด การพัฒนาชุมชน โรงเรียน และสังคม โดยการประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมมาดำเนินการช่วยเหลือเกื้อกูลแก่ประชาชน ชุมชน และสังคม โดยการให้การสงเคราะห์ในการช่วยเหลือผู้อื่น และผู้ขาดแคลน หรือผู้เดือดร้อน โดยมีจุดมุ่งหมายนำไปสู่การพัฒนาจิตใจ การพัฒนาคุณภาพชีวิต การพัฒนาวัด การพัฒนาชุมชน สังคมและโรงเรียนอันจะนำความสุขมาสู่ประชาชน สังคมและประเทศชาติให้เจริญก้าวหน้า สาราณียธรรม 6 มีการประยุกต์ใช้ในการอยู่ร่วมกันภายในวัด โดยการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งสะท้อนการแสดงความเมตตาทางกาย การพูดคุยและปราศัยด้วยธรรมะ และการร่วมสวดมนต์และปฏิบัติธรรมสร้างความเมตตาภายในจิตใจ วัดยังส่งเสริมการแบ่งปันทรัพย์สินร่วมกันผ่านการบริหารจัดการโปร่งใส ประชาชนเคารพในกฎระเบียบของวัด และการมีความเห็นที่ถูกต้อง สอดคล้องกับ พระมหาปฏิภาณ อิทฺธิปญฺโญ และคณะ. (2568) ได้ทำบทความวิจัยเรื่อง “ศึกษาการบริหารกิจการ

คณะสงฆ์ตามหลักสาราณียธรรม 6 ของคณะสงฆ์ตำบลหมากแข้ง เขต 2 อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี ” ผลการศึกษาพบว่า การบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักสาราณียธรรม 6 ของคณะสงฆ์ตำบลหมากแข้ง เขต 2 อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี พบว่าด้านการปกครองใช้เมตตากายกรรมและสีลสามัญญตาเพื่อเสริมสร้างความสามัคคี ด้านศาสนศึกษามุ่งเน้นทิฐิสามัญญตาและเมตตามโนกรรมเพื่อพัฒนาการศึกษา ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนาใช้เมตตาวจีกรรมเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ด้านสาธารณสงเคราะห์และการพัฒนาชุมชนใช้สาธารณโภคีและเมตตากายกรรมเพื่อช่วยเหลือสังคมโดยรวม การนำหลักสาราณียธรรม 6 มาปรับใช้ช่วยให้การบริหารกิจการคณะสงฆ์มีประสิทธิภาพ โปร่งใส และเกิดประโยชน์ต่อชุมชนและพระพุทธศาสนา วัดระฆังพรหมรังสีมีการประยุกต์ใช้หลักภาวนา 4 เพื่อเสริมคุณภาพชีวิต โดยมีการรักษาศีล กิจกรรมจิตอาสา และการปฏิบัติธรรมที่ช่วยพัฒนาจิตใจและเสริมสร้างสติปัญญาผ่านการศึกษาพระพุทธศาสนา เช่น การเรียนการสอนนักธรรมและบาลี ช่วยให้ญาติโยมดำเนินชีวิตตามหลักพุทธศาสนาอย่างถูกต้องและนำไปสู่การพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ พระครูนันทพลาภิรม (นวพล เพชรชู) และคณะ (2567) ได้ทำบทความวิจัยเรื่อง “วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4” ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา เป็นกรอบและกระบวนการส่งเสริมให้ผู้ที่พัฒนามีความรู้ ความสามารถ และทักษะการดำเนินชีวิตของตนไปสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ทำให้ถึงประโยชน์ทั้ง 3 คือ (1) ประโยชน์ปัจจุบัน เป็นขั้นแรกที่มนุษย์จะเข้าถึง คือความมั่นคงของชีวิตในปัจจุบัน มีธรรมที่เนื่องกันได้แก่ อุฏฐานสัมปทา อารักขสัมปทา กัลยาณมิตตตา และสมชีวิตา (2) ประโยชน์เบื้องหน้า เป็นจุดมุ่งหมายที่เป็นไปในภพหน้า มีธรรมที่เป็นเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า ได้แก่ ศรัทธาสัมปทา ศีลสัมปทา จาคสัมปทา และปัญญาสัมปทา และ (3) ประโยชน์สูงสุด เป็นขั้นที่เป็นอิสระอยู่เหนือโลกอันหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวง

สรุป

การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมของวัดระฆังพรหมรังสีพบว่า การพัฒนาสังคมสามารถทำได้โดยการบูรณาการทฤษฎีการพัฒนาสังคมและหลักพุทธธรรมเข้าด้วยกัน โดยวัดระฆังพรหมรังสีได้นำหลักพุทธธรรมต่างๆ มาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมทางสังคมอย่างเป็นรูปธรรม โดยการนำหลักสังคหวัตถุ 4 เช่น การให้ การพูดจาไพเราะ และการประพฤติตนเป็นประโยชน์มาสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน และการประยุกต์ใช้สาราณียธรรม 6 ช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างปรองดอง ทั้งทางกาย วาจา และใจ เช่น การแบ่งปันทรัพยากรและการร่วมแรงร่วมใจกันทำกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการใช้ภาวนา 4 เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญาของประชาชน โดยการปฏิบัติธรรมและสวดมนต์ร่วมกันเพื่อเสริมสร้างจิตใจที่มั่นคงและการมีความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินชีวิตตามหลักพุทธธรรม วัดระฆังพรหมรังสีจึงเป็นตัวอย่างสำคัญในการประยุกต์ใช้หลักธรรมเพื่อการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาที่ยั่งยืน
2. การส่งเสริมการศึกษาและการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชน
3. การพัฒนาเครือข่ายภาคีทางสังคมที่เชื่อมโยงกับองค์กรพุทธศาสนา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

1. ควรศึกษาการประเมินผลกระทบของกิจกรรมทางพุทธศาสนาในชุมชน
2. ควรศึกษาแนวทางการปฏิบัติธรรมของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนในวัดระฆังพรหมรังสี
3. ควรศึกษาการพัฒนารูปแบบการทำงานร่วมกันระหว่างวัดและองค์กรภายนอกเพื่อการพัฒนาชุมชน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. S = Sustainable social development through development theory and Buddhist principles ทฤษฎีการพัฒนาสังคมชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาในด้านโครงสร้างพื้นฐาน การรักษาความสมดุลของกลไกทางสังคม และการพัฒนาคน ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักพุทธธรรม เช่น สังคหวัตถุ 4 และสาราณียธรรม 6 ที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีและการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเป็นธรรม โดยมีหลักพุทธธรรมมุ่งเน้นการพัฒนาทางจิตใจและสติปัญญาผ่านภาวนา 4 ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในกระบวนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในสังคม ทำให้สังคมมีความสงบสุขและมั่นคง

2. I = Integrating social development at the community level วัดระฆังพรหมรังสีเป็นตัวอย่างที่สำคัญในการประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการพัฒนาชุมชน โดยการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เช่น การให้ (ทาน) การพูดจาไพเราะ (ปิยวาจา) และการทำประโยชน์แก่ผู้อื่น (อัตถจริยา) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำและส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างพระสงฆ์และญาติโยม ซึ่งการบริหารจัดการทรัพยากรของวัดที่โปร่งใสและยุติธรรม (สมานัตตตา) ยังช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจและความเป็นธรรมในชุมชน โดยสะท้อนถึงการพัฒนาทางจิตใจและการใช้ทรัพยากรในลักษณะที่ส่งผลดีต่อทุกคนในสังคม

3. C = Creating sustainability in social development การบูรณาการทฤษฎีการพัฒนาและหลักพุทธธรรมทำให้การพัฒนาสังคมสามารถดำเนินไปในทิศทางที่ยั่งยืน โดยไม่เพียงแต่เน้นที่การพัฒนาเศรษฐกิจหรือโครงสร้างทางกายภาพ แต่ยังคำนึงถึงการพัฒนาทางจิตใจและคุณธรรมที่ช่วยให้บุคคลในสังคมสามารถอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุข

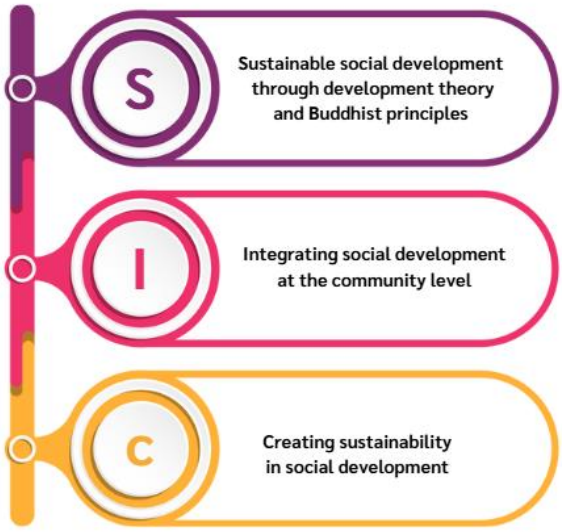

แผนภาพแสดง SIC MODEL

เอกสารอ้างอิง

คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2559). พระพุทธศาสนากับสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นิเทศ ตินณะกุล. (2551). *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

นิภาพรรณ เจนสันติกุล. (2563*). สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ความเป็นสถาบันและการกระทำภายใต้ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม. วารสารสุทธิปริทัศน์.* (27) 84.

บงกชมาศ เอกเอี่ยม. (2564*). แนวคิดหลังการพัฒนา : เส้นทางการพัฒนาในยุคหลังการพัฒนา. วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์ 1*(40).

พระครูนันทพลาภิรม (นวพล เพชรชู) และคณะ. (2567). วิเคราะห์การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ด้วยหลักภาวนา 4. *วารสาร มจร บาฬีศึกษาพุทธโฆสปริทรรศน์ 1*(10).

พระมหาจีรวัฒน์ กนฺตวณฺโณ. (2563). *พระพุทธศาสนากับการพัฒนาที่ยั่งยืน*. มปท.

พระมหาปฏิภาณ อิทฺธิปณฺโญ และคณะ. (2568). ศึกษาการบริหารกิจการคณะสงฆ์ตามหลักสาราณียธรรม 6 ของคณะสงฆ์ตำบลหมากแข้ง เขต 2 อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารสหศาสตร์การพัฒนาสังคม 1*(3).

พระมหาวิสันต์ วงษ์สาลี. (2567). การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุธรรมในงานสาธารณสงเคราะห์ของวัดคลองใหม่เขตยานนาวา กรุงเทพมหานคร. *วารสารนวัตกรรมการจัดการศึกษาและวิจัย 5*(6).

พระมหาอุทัย ภูริเมธี. (2559). *ประวัติวัดระฆังพรหมรังสี*. มปท.

สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก. *ธรรมาภิธาน เล่ม 3*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). นครปฐม: สาละพิมพการ.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2566). *หลักแม่บทของการพัฒนาตน*. มปท.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2551). *ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม*. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2549). *สังคมวิทยาองค์การ*. พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สุนทรี พรหมเมศ. (2542). *ทฤษฎีสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 12. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง